

Programma Aanpak Stikstof provincie Noord-Brabant
Achtergronddocument

11 oktober 2017

Inhoudsopgave

1	Leeswijzer	3
2	PAS-beleid op hoofdlijnen	4
2.1	Aanleiding	4
2.2	Maatregelen en ruimte voor economische ontwikkeling	5
2.2.1	Brongerichte maatregelen	5
2.2.2	Herstelmaatregelen	6
2.2.3	Ruimte voor economische ontwikkeling	7
2.3	Wijzigingen in het PAS	9
3	Beleid van de provincie ten aanzien van het PAS	12
3.1	PAS-gebieden in Noord-Brabant	12
3.2	Beleid van de provincie Noord-Brabant	13
3.2.1	Maatregelen provincie Noord-Brabant	13
3.2.2	Herstelmaatregelen	14
3.2.3	Ruimte voor economische ontwikkeling	20
3.3	Rol Provinciale Staten	24
4	Monitoring	25
4.1	Monitoring van het PAS	25
4.1.1	Brongerichte maatregelen	26
4.1.2	Herstelmaatregelen	27
4.1.3	Ruimte voor economische ontwikkeling	27
5	Financiële middelen	28
5.1	Beschikbare financiële middelen PAS (en Natura 2000)	28
5.2	Besteding financiële middelen PAS (en Natura 2000)	29
Bijlage 1	Overzicht afkortingen en begrippen	30
Bijlage 2	Rol PAS-bureau en het RIVM	32

1 Leeswijzer

Dit document is het achtergronddocument behorend bij de factsheet over de opzet van het Programma Aanpak Stikstof (PAS). De Zuidelijke Rekenkamer heeft hiervoor in de periode april tot en met juli 2017 dossierstudie verricht en gesproken met de betrokken ambtenaren van de provincie Noord-Brabant.

In hoofdstuk 2 gaan we in op de aanleiding en inhoud van het PAS.

Het beleid van de provincie Noord-Brabant en de rol van Provinciale Staten (PS) komen in hoofdstuk 3 aan de orde.

In hoofdstuk 4 belichten we de monitoring van het PAS en in hoofdstuk 5 wordt aandacht besteed aan de financiële middelen voor (de uitvoering van) het PAS.

2 PAS-beleid op hoofdlijnen

2.1 Aanleiding

Nederland kent 166 Natura 2000-gebieden. Natura 2000 is de benaming voor een samenhangend netwerk van natuurgebieden in de Europese Unie die zijn aangewezen op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn¹.

Het doel van Natura 2000 is (verdere) achteruitgang van de biodiversiteit in de betreffende gebieden te voorkomen. Daartoe is voor elk Natura 2000-gebied een beheerplan opgesteld, waarin voor alle beschermde soorten en habitats instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd. In 118 Natura 2000-gebieden worden deze instandhoudingsdoelen echter bedreigd door een teveel aan stikstofdepositie². Om de doelen te kunnen bereiken is het noodzakelijk dat de stikstofdepositie in deze gebieden afneemt.

Naast de Natura 2000 regelgeving bepaalt de Wet natuurbescherming (NB-wet) dat nieuwe economische activiteiten of uitbreidingen van bestaande activiteiten in en rond Natura 2000-gebieden getoetst moeten worden op hun effecten op de natuur. Daarbij wordt vooral gekeken naar de effecten van uitstoot van stikstof. Lange tijd heeft dit ertoe geleid dat vergunningverlening voor nieuwe economische initiatieven moeizaam verliep. Hoewel sinds 1980 de stikstofdepositie op landelijk niveau daalt door vastgesteld beleid, kon namelijk voor individuele gevallen vaak niet worden aangetoond dat ze geen significant negatieve gevolgen hadden voor de natuur.

Om de Natura 2000-doelen in de 118 gebieden toch te bereiken en tegelijkertijd de impasse in de vergunningverlening te doorbreken hebben het Rijk³ en de provincies het Programma Aanpak Stikstof (PAS) ontwikkeld. Het PAS is een landelijk programma waarin overheden, natuurorganisaties en ondernemers samenwerken om de stikstofdepositie in de PAS-gebieden te verminderen, de natuur te versterken en daarmee ook economische ontwikkeling mogelijk te maken. Provincies zijn in de meeste gevallen verantwoordelijk voor vergunningverlening in het kader van het PAS en voor het beheer van Natura 2000-gebieden. In het verlengde hiervan zijn ze ook verantwoordelijk voor de uitvoering van het PAS.

Het PAS is op 1 juli 2015 in werking getreden voor een tijdvak van zes jaar (2015-2021). Na het eerste programma volgen in principe nog een tweede (tijdvak

¹ Richtlijnen van de Europese Unie. Nederland heeft deze richtlijnen omgezet in nationale wetgeving via de Wet natuurbescherming.

² Stikstofdepositie is het neerslaan van stikstof op bodem, water, planten en dieren. Stikstofdepositie wordt uitgedrukt in mol per hectare per jaar (mol/ha/jaar).

³ Het Ministerie van Economische Zaken (verantwoordelijk voor natuur, landbouw en economie, voor wet- en regelgeving rond Natura 2000-gebieden en in bepaalde gevallen bevoegd gezag voor vergunningverlening Natura 2000-gebieden), het Ministerie van Infrastructuur en milieu (verantwoordelijk voor luchtkwaliteit en het beheer van diverse (delen van) Natura 2000-gebieden), het Ministerie van Defensie (beheerder van belangrijke delen van Natura 2000-gebieden).

1 juli 2021-1 juli 2027) en een derde programma (tijdvak 1 juli 2027-1 juli 2033). Omstreeks 2030 wordt bezien of het continueren van een Programmatische Aanpak Stikstof noodzakelijk is.

2.2 Maatregelen en ruimte voor economische ontwikkeling

Het PAS is ontwikkeld om de instandhoudingsdoelen van de voor stikstof gevoelige Natura 2000-gebieden (op termijn) te realiseren en tegelijkertijd economische ontwikkeling mogelijk te maken. Om dit te bereiken zijn in het PAS twee soorten maatregelen opgenomen:

1. Brongerichte maatregelen: het blijvend laten dalen van de stikstofdepositie door het nemen van maatregelen aan de bron.
2. Herstelmaatregelen: het uitvoeren van herstelmaatregelen voor stikstofgevoelige natuur die leiden tot een versterking van de natuurwaarden in Natura 2000-gebieden.

2.2.1 Brongerichte maatregelen

Sinds 1980 is door Rijks- en EU-beleid⁴ de stikstofdepositie in Nederland met bijna een derde gedaald en daalt deze naar verwachting gestaag verder. De jaarlijkse stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden zal, uitgaande van het vastgestelde beleid en een economische groei van 2,5%⁵, in de periode tot 2020 dalen. In verschillende Natura 2000-gebieden zal desondanks sprake zijn van een overschrijding van de kritische stikstofdepositiewaarde⁶. Daarom zijn aanvullende maatregelen nodig. Het gaat om brongerichte maatregelen die ervoor zorgen dat de emissie van stikstof sneller zal dalen.

Generieke brongerichte maatregelen

In Nederland veroorzaakt de landbouwsector een (zeer) groot deel van de stikstofdepositie. Op landelijk niveau hebben de belangrijkste brongerichte maatregelen van het PAS dan ook betrekking op deze sector, met als doel emissie van ammoniak te reduceren.

Over de invulling van de maatregelen heeft de staatssecretaris van Economische Zaken in 2014 met verschillende partijen uit de landbouwsector afspraken gemaakt.⁷

⁴ Zo zijn in het nationale samenwerkingsprogramma luchtkwaliteit de afgelopen jaren voorschriften van toepassing geworden voor verkeer en industrie, waarmee al een aanzienlijke emissiereductie is bereikt en nog verder zal worden bereikt en zijn op EU-niveau emissiebeperkende maatregelen van kracht geworden voor de auto-industrie die naarmate oude auto's door nieuwere worden vervangen zullen leiden tot vermindering van de emissies.

⁵ Een politieke keuze bij het PAS is dat normale economische ontwikkeling mogelijk moet zijn. In het PAS wordt uitgegaan van een economische groei van 2,5% per jaar.

⁶ De kritische depositiewaarde is de grenswaarde voor stikstofbelasting waarboven de kans bestaat op significante negatieve effecten op de natuur.

⁷ Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland, de Nederlandse Zuivel Organisatie, Cumela Nederland, de Nederlandse Vakbond Varkenshouderij, de Nederlandse Vakbond Pluimveehouders, de Nederlandse Melkveehouders Vakbond en de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie.

Deze afspraken zijn vastgelegd in de *‘Overeenkomst generieke maatregelen in verband met het Programma Aanpak Stikstof’*. Het betreft afspraken over vrijwillig door veehouders te treffen voer- en managementmaatregelen.

Daarnaast heeft in 2015 een aanscherping plaatsgevonden van de normen voor de maximumemissie van ammoniak uit stallen in het *Besluit emissiearme huisvestiging*, alsook een aanscherping van de normen voor de aanwending van dierlijke mest in het *Besluit gebruik meststoffen*.

De overeengekomen voer- en managementmaatregelen en de aanscherping van de normen voor stallen en voor mestaanwending moeten in 2030 ten opzichte van 2013 tot een netto reductie van de ammoniakemissie van ten minste 10 kiloton per jaar leiden.

De provincies Noord-Brabant en Limburg, waar ten opzichte van de andere provincies sprake is van een hoge overbelasting van stikstofdepositie, hebben in aanvulling op de landelijke/generieke bronmaatregelen extra maatregelen voor de veehouderij vastgesteld. De provincie Noord-Brabant heeft deze maatregelen opgenomen in de *‘Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant 2013’*. Op deze Verordening gaan we in paragraaf 3.1 verder in.

2.2.2 Herstelmaatregelen

Het uitvoeren van herstelmaatregelen heeft tot doel dat, ook zolang er nog sprake is van een situatie van overbelasting door stikstofdepositie, de kwaliteit van de voor stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten wordt behouden. De herstelmaatregelen moeten er dus (mede) voor zorgen dat de natuurdoelen niet door economische ontwikkeling in gevaar worden gebracht.

De herstelmaatregelen zijn gericht op het bestendig maken van de natuur tegen een overbelasting van stikstof. Ze hebben geen invloed op de hoogte van de depositie zelf. Voorbeelden van herstelmaatregelen zijn het herstel van de waterhuishouding, de verhoging van het grondwaterpeil, de afgraving van een deel van de bodem door plaggen, chopperen of baggeren en de afvoer van stikstofrijk materiaal door extra maaien, begrazen of periodiek verbranden.

Voor alle voor stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten zijn op basis van beschikbare kennis uit wetenschap en praktijk alle denkbare herstelmaatregelen en hun effecten in beeld gebracht. Deze zogenaamde *‘herstelstrategieën’* zijn vastgelegd in de documenten *‘Herstelstrategieën stikstofgevoelige habitats, deel I, II en III’*. De documenten zijn voorgelegd aan een wetenschappelijke reviewcommissie en door deze commissie positief beoordeeld (ruim voldoende tot goed).

Vervolgens zijn voor ieder PAS-gebied in gebiedsanalyses die maatregelen uit de herstelstrategieën geselecteerd die specifiek in dat gebied kunnen worden toegepast. In alle gebiedsanalyses luidt de conclusie dat, mede door het treffen van

de specifieke herstelmaatregelen, de instandhoudingsdoelen op termijn kunnen worden gerealiseerd en intussen geen verslechtering van de kwaliteit van de voor stikstof gevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten optreedt.

Via de Natuurbeschermingswet 1998 is geborgd dat de maatregelen ook daadwerkelijk gerealiseerd worden; de bestuursorganen die het aangaat zijn wettelijk verplicht te zorgen voor een tijdige uitvoering van de maatregelen. Veelal zijn dit Gedeputeerde Staten van de provincies. Medewerking van bestuursorganen die geen formele betrokkenheid hebben bij het PAS of van terreinbeherende organisaties bij de uitvoering van de maatregelen, is gewaarborgd door middel van uitvoeringsovereenkomsten. Bij onvoldoende voortgang in de realisatie van de herstelmaatregelen kunnen de verantwoordelijke bestuursorganen uitvoering afdwingen door toepassing van de wettelijk aan hen toegekende bevoegdheden (waaronder in uitzonderlijke situaties onteigening).

2.2.3 Ruimte voor economische ontwikkeling

De vermindering van stikstofdepositie door vastgesteld beleid, aanvullende bronmaatregelen en herstelmaatregelen schept ruimte voor (nieuwe) economische ontwikkelingen in en rondom de Natura 2000-gebieden die stikstofemissie met zich mee brengen. Deze ruimte voor activiteiten wordt 'depositie- en ontwikkelingsruimte' genoemd.

Depositieruimte is de totale hoeveelheid stikstofdepositie die voor de groei van bestaande activiteiten en nieuwe economische ontwikkelingen beschikbaar is. Een deel van de depositieruimte is gereserveerd voor autonome groei (bijvoorbeeld bevolkingsgroei en een toename van het wegverkeer) en voor activiteiten die zo weinig stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden veroorzaken dat ze zijn vrijgesteld van de vergunningsplicht (stikstofdepositie onder de grenswaarde van 1 mol/ha/jaar). Voor de sectoren landbouw en industrie en voor infrastructuur geldt wel een meldingsplicht.

De *ontwikkelingsruimte* is het gedeelte van de depositieruimte dat kan worden toegekend aan activiteiten waarvoor een vergunning vereist is. Deze activiteiten veroorzaken een zodanige stikstofdepositie op een voor stikstofgevoelige habitatype of leefgebied van soorten in een Natura 2000-gebied dat er voor die activiteit vooraf toestemming is vereist van het bevoegd gezag.

De ontwikkelingsruimte is in twee segmenten verdeeld. Het eerste segment omvat 'prioritaire projecten' (segment 1). Dit zijn projecten van nationaal en provinciaal belang, bijvoorbeeld wegen en bedrijventerreinen. Deze zijn vastgelegd door de minister van Economische Zaken in de ministeriële regeling natuurbescherming. De lijst met projecten kan maximaal twee keer per jaar door de minister (in overleg met de provincies) gewijzigd worden.

Het tweede segment omvat de ontwikkelingsruimte die vrij beschikbaar is voor industriële, agrarische en andere activiteiten (segment 2).

Onderstaande figuur is een schematische weergave van de indeling van de depositieruimte in de twee categorieën en vier segmenten. De percentages betreffen de situatie in maart 2017, gebaseerd op de gemiddelden van alle PAS-gebieden in Noord-Brabant.

Figuur 1: Gemiddelde verdeling van de depositieruimte in 4 segmenten, per maart 2017

In de gebiedsanalyses is per PAS-gebied op hectareniveau opgenomen hoeveel depositieruimte en ontwikkelingsruimte beschikbaar is en hoe deze worden toebedeeld. De potentiële depositieruimte in de gebiedsanalyses is berekend aan de hand van het rekeninstrument AERIUS.

Het toedelen van de depositieruimte in segmenten gebeurt in de volgende stappen: Eerst wordt depositieruimte gereserveerd voor autonome ontwikkelingen waarvoor geen toestemmingsbesluit/vergunning nodig is (NTVP) en voor projecten met een depositiebijdrage die lager is dan de grenswaarde (GWR), uitgaande van de voorziene ontwikkelingsbehoefte voor NTVP en GWR.

Vervolgens wordt depositieruimte gereserveerd voor prioritaire projecten in segment 1, uitgaande van de berekende ontwikkelingsbehoefte voor deze projecten. De resterende depositieruimte is de beschikbare depositieruimte voor projecten in segment 2, de vrije ontwikkelingsruimte.

Gezamenlijke regels over het toekennen van de vrije ontwikkelingsruimte

In de meeste gevallen zijn Gedeputeerde Staten als bevoegd gezag verantwoordelijk voor het toedelen van de vrije ontwikkelingsruimte in hun provincie (projecten in segment 2). Voor deze toedeling hebben de provincies in IPO-verband afgesproken dezelfde beleidsregels te zullen hanteren voor de manier waarop ze de ontwikkelingsruimte zullen verdelen. Deze houden het volgende in:

1. Voor de toedeling van de vrije ontwikkelingsruimte geldt de volgorde van ontvangst van aanvragen (wie het eerst komt, wie het eerst maalt).
2. Aan een project of andere handeling wordt bij een toestemmingsbesluit niet meer dan 3 mol/ha/jaar aan ontwikkelingsruimte toegeedeeld per PAS-periode.
3. Het project of de handeling waarvoor ontwikkelingsruimte is toegeedeeld dient binnen twee jaar te zijn gerealiseerd of verricht. Na twee jaar kunnen GS het door hen hiervoor vastgestelde toestemmingsbesluit (al dan niet gedeeltelijk) intrekken of wijzigen.
4. GS kunnen de eerste drie algemene beleidsregels buiten toepassing laten of daarvan afwijken, als onverkorte toepassing ervan voor een of meer belanghebbenden gevolgen zou hebben die onevenredig zijn in verhouding tot met deze beleidsregel te dienen doelen.

De provincies kunnen voor de toedeling van vrije ontwikkelingsruimte ook eigen aanvullende provinciale beleidsregels opstellen. GS van de provincie Noord-Brabant hebben hiervan gebruik gemaakt en een eigen provinciale beleidsregel vastgesteld.⁸ Deze wordt behandeld in hoofdstuk 3.

2.3 Wijzigingen in het PAS

Wet Natuurbescherming 2017

Vanaf 2017 is de Wet natuurbescherming (Wnb) van kracht. In deze wet zijn de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet samengevoegd. Met de inwerkingtreding van de wet geldt er een nieuwe bevoegdheidsregeling voor de vergunningaanvragen. In de Nb-wet 1998 was bepaald dat GS van de *provincie waarin het hoogste effect op een Natura 2000-gebied plaatsvond* het bevoegd gezag was voor het verlenen van de vergunningen. Wanneer er ook sprake was van een effect op Natura 2000-gebieden in andere provincies, gold voor deze provincies een instemmingsverplichting.

Met de inwerkingtreding van de nieuwe wet zijn GS van de *provincie waarin het project of een andere handeling wordt gerealiseerd* het bevoegd gezag. De instemmingsverplichting van andere betrokken provincies is blijven bestaan: ‘als projecten of andere handelingen gevolgen hebben voor een geheel of gedeeltelijk in een andere provincie gelegen Natura 2000-gebied nemen GS geen besluit dan in overeenstemming met GS van die andere provincie(s).’

Partiële herzieningen van het PAS

Het PAS maakt gebruik van het rekeninstrument AERIUS. Onderdeel van dit instrument is AERIUS Monitor, waarmee de uitvoering en de resultaten van het PAS worden gevolgd. Per PAS-gebied wordt inzicht gegeven in:

⁸ Beleidsregel Natuurbescherming Noord-Brabant (voorheen: beleidsregel toedeling ontwikkelingsruimte PAS segment 2 Noord-Brabant).

- de emissie en depositie van stikstof, zowel in de huidige als de (verwachte) toekomstige situatie;
- de verdeling van de herkomst van stikstofdepositie op een gebied over de verschillende sectoren zoals landbouw, industrie en wegverkeer;
- de uitgegeven en resterende ontwikkelingsruimte.

Betrokken overheden kunnen met behulp van AERIUS Monitor besluiten of het met het PAS ingezette beleid voldoet, of dat andere of extra maatregelen moeten worden getroffen om de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden te vergroten en nieuwe bedrijvigheid mogelijk te maken.

De AERIUS Monitor wordt in principe eenmaal per jaar geactualiseerd. Door de actualisaties wijzigt de omvang van de depositie- en ontwikkelingsruimte en de berekende stikstofdepositie in de PAS-gebieden. Hierdoor zijn partiële herzieningen van het PAS nodig en actualisaties van de gebiedsanalyses. Tot nu toe (juli 2017) hebben twee herzieningen plaatsgevonden, de eerste op 15 december 2015 en de tweede op 17 maart 2017.

Een partiële herziening van het PAS wordt in ontwerp vastgesteld door het Rijk en ligt zes weken ter inzage. Op de binnengekomen zienswijzen op de ontwerp partiële herziening wordt ingegaan in een Nota van Antwoord. In deze nota wordt aangegeven welke zienswijzen tot aanpassing van de documenten (het PAS en gebiedsanalyses) hebben geleid. De aldus tot stand gekomen definitieve herzieningen worden dan eerst ter instemming aan GS van de provincies voorgelegd en vervolgens door het Rijk vastgesteld waarmee deze in werking treden. GS van de provincie Noord-Brabant hebben bij beide herzieningen PS geïnformeerd over het feit dat zij hiermee hebben ingestemd.⁹

PAS bij de Raad van State/Europees Hof van Justitie

Op 30 november en 1 december 2016 heeft de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (RvS) zich gebogen over het PAS aan de hand van een aantal pilotzaken in de provincies Noord-Brabant en Limburg. Naar aanleiding daarvan heeft de RvS op 17 mei 2017 prejudiciële vragen gesteld over het PAS aan het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ-EU). Gevraagd werd onder andere of het PAS in overeenstemming is met de Europese Habitatrichtlijn en of het programma juridisch houdbaar is. Bezwaarmakers hebben namelijk in een aantal procedures bij de RvS aangevoerd dat het PAS in strijd is met deze richtlijn.

Daarnaast zijn vragen gesteld over het weiden van vee en het bemesten van gronden, waarvoor vanwege het PAS niet langer een natuurvergunning nodig is. De RvS wil van het HvJ-EU weten of deze activiteiten op basis van de Europese Habitatrichtlijn zonder vergunning mogen worden toegestaan.

⁹ Nr. 3890017 Statenmededeling PS: instemming partiële herziening Programma Aanpak Stikstof, Nr. 4159424 Statenmededeling PS: instemming partiële herziening Programma Aanpak Stikstof.

De RvS zal op basis van het advies van het HvJ-EU een uitspraak doen over beide kwesties.¹⁰ De RvS heeft het HvJ-EU nadrukkelijk verzocht de prejudiciële vragen voor 1 juli 2018 te beantwoorden.

Over een aantal aspecten van het PAS heeft de RvS op 17 mei 2017 wel een oordeel gegeven. Dit zijn aspecten waarbij de Europese Habitatrichtlijn niet aan de orde is. De RvS concludeerde over deze aspecten dat de onderbouwing van het PAS op een aantal punten moet worden verbeterd en aangevuld.¹¹

¹⁰ https://www.raadvanstate.nl/pers/persberichten/tekst-persbericht.html?id=1047&summary_only=&category_id=8.

¹¹ Het gaat om de uitspraken 201600614/1/R2, 201600617/1/R2, 201600618/1/R2, 201600620/1/R2, 201600622/1/R2 en 201600630/1/R2 (natuurvergunningen voor veehouderijen) en 201506170/1/R2, 201506807/1/R2, 201506815/1/R2 en 201506818/1/R2 (beweiden en bemesten).

3 Beleid van de provincie ten aanzien van het PAS

GS van de provincie Noord-Brabant hebben ingestemd met het PAS, nadat PS op 6 februari 2015 aan hen hadden laten weten hier geen bezwaar tegen te hebben¹². Naast instemming met de landelijke PAS-maatregelen hebben GS ook maatregelen vastgesteld die specifiek voor Noord-Brabant gelden. In dit hoofdstuk geven we hier inzicht in. Daarnaast gaan we in op de rol van PS ten aanzien van het PAS. Allereerst geven we echter een overzicht van de PAS gebieden in de provincie.

3.1 PAS-gebieden in Noord-Brabant

In de provincie Noord-Brabant liggen 21 Natura 2000-gebieden, waarvan er 15 onder het PAS vallen (zie figuur 2). Drie daarvan liggen zowel in de provincie Limburg als in de provincie Noord-Brabant. Het betreft de Deurnsche Peel & Mariapeel, de Groote Peel en de Weerter- en Budelerbergen & Ringselven. Eén ligt zowel in de provincies Zeeland en Zuid-Holland als de provincie Noord-Brabant: Krammer-Volkerak.

Figuur 2: Overzicht van de PAS-gebieden en overige Natura 2000-gebieden in de provincie Noord-Brabant

De provincie Noord-Brabant maakt een onderscheid tussen ‘complexe’ en ‘niet-complexe’ PAS-gebieden. Bij de complexe PAS-gebieden is sprake van een grote opgave om gronden beschikbaar te krijgen, voordat maatregelen uitgevoerd kunnen worden. De provincie heeft vijf PAS-gebieden aangemerkt als complex en tien als niet-complex. Tabel 1 (volgende pagina) geeft een overzicht van de complexe en niet-complexe PAS-gebieden in de provincie.

¹² Provincie Noord-Brabant, Statenvoorstel 14/15.

Tabel 1: PAS-gebieden in de provincie Noord-Brabant

De 15 PAS-gebieden van de provincie Noord-Brabant			
'Complexe' PAS-gebieden		'Niet-complexe' PAS-gebieden	
1	Deurnsche Peel & Mariapeel	6	Brabantse Wal
2	Groote Peel	7	Kampina en Oisterwijkse Vennen
3	Kempenland-West	8	Krammer-Volkerak ¹³
4	Leenderbos, Groote Heide & de Plateaux	9	Loonse en Drunense Duinen en Leemkuilen
5	Westelijke Langstraat	10	Oeffelster Meent
		11	Regte Heide en Riels Laag
		12	Strabrechte Heide & Beuven
		13	Ulvenhoutse Bos
		14	Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek
		15	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven

3.2 Beleid van de provincie Noord-Brabant

3.2.1 Maatregelen provincie Noord-Brabant

Zoals eerder opgemerkt heeft de provincie Noord-Brabant in aanvulling op de generieke bronmaatregelen extra maatregelen voor de veehouderij opgenomen in de 'Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant 2013'. De provincie heeft deze verordening opgenomen in het landelijke PAS. Daarbij kiest de provincie er voor om de daling van de stikstofdepositie (berekend door het RIVM) volledig ten goede te laten komen aan natuur en niet in te zetten als extra ontwikkelingsruimte.

Verordening Stikstof en Natura 2000

In 2009 hebben verschillende samenwerkende partners¹⁴ het 'Convenant Stikstof en Natura 2000' gesloten. Dit convenant heeft tot doel om de ammoniakbelasting op de Natura 2000-gebieden substantieel te verminderen en tevens de vergunningverlening voor veehouderijen rond Natura 2000-gebieden weer vlot te trekken. Op basis van het Convenant is de Verordening stikstof en Natura 2000 opgesteld. Deze is per 1 januari 2017 ongewijzigd opgenomen in de Verordening natuurbescherming.¹⁵

De Verordening natuurbescherming heeft als doel een borging van een blijvende daling van de stikstofdepositie in de N2000-gebieden. Daartoe is in de verordening de verplichting opgenomen voor veehouderijen om bij het bouwen van nieuwe en het renoveren van bestaande stallen gebruik te maken van vergaande emissie

¹³ Voor het PAS-gebied Krammer-Volkerak is nog geen beheerplan vastgesteld en wordt er in de gebiedsanalyse (nog maar). één maatregel genoemd, namelijk uitvoeren van monitoring.

¹⁴ De provincies Noord-Brabant en Limburg, de directie Regionale Zaken, Ministerie LNV, Stuurgroep Dynamisch Platteland, Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO), Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Brabants Landschap en de Brabantse Milieufederatie.

¹⁵ Provincie Noord-Brabant, Statenvoorstel 81/16.

reducerende technieken. Daarnaast is sinds 19 juli 2017 in de verordening opgenomen dat verouderde stalsystemen niet meer mogen worden toegepast. Bijlage 1 van de verordening geeft een opsomming van technieken. In bijlage 2 van de verordening is de maximale emissiefactor per dierenverblijf per jaar aangegeven. Deze bijlage kan door GS worden aangepast, indien er bijvoorbeeld nieuwe technologische ontwikkelingen plaatsvinden.

Uiterlijk op 1 januari 2020 moeten verouderde stalsystemen die nu niet voldoen aan het landelijke Besluit emissiearme huisvesting voldoen aan de emissie reducerende eisen van de verordening.

Overige verouderde stalsystemen moeten op 1 januari 2022 voldoen aan de verordening. Voorwaarde is wel dat hiervoor op 1 januari 2020 een ontvankelijke en vergunbare aanvraag is ingediend.

Voor het behalen van de milieuwinst zijn daarnaast drie randvoorwaarden geformuleerd:

- geen (regionale) toename van dieraantallen;
- emissie reducerende technieken werken zoals vereist;
- er vindt voldoende innovatie plaats in emissie reducerende technieken bij met name rundvee.

Zoals al aangegeven is de verordening op 19 juli 2017 gewijzigd. Voor deze datum moesten bijvoorbeeld alle veehouderijen gemiddeld op bedrijfsniveau voor 2028 aan de vereisten van de verordening voldoen.

3.2.2 Herstelmaatregelen

Met het instemmen met het PAS is de provincie een resultaatverplichting aangegaan voor het realiseren van de PAS-herstelmaatregelen. De meeste herstelmaatregelen moeten in de eerste planperiode van het PAS getroffen worden, dat wil zeggen dat ze voor 1 juli 2021 uitgevoerd moeten zijn. Voor het tijdig kunnen uitvoeren van de maatregelen is het nodig om over de betreffende gronden te beschikken en/of de functie ervan te wijzigen in natuur.

Grondnota

In 2013 heeft de provincie naar aanleiding van de decentralisatie van het natuurbeleid van het Rijk naar de provincies en invoering van het principe ‘gelijkberechtiging’¹⁶ haar grondstrategie voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), tegenwoordig het Natuurnetwerk Brabant (NNB), geactualiseerd en vastgelegd in de Grondnota Ecologische Hoofdstructuur. De grondnota bevat de grondstrategie en de spelregels voor grondverwerking. Voor de uitvoering daarvan, inclusief de financiering, is het Groen Ontwikkelingsfonds Brabant (GOB) ingesteld. Het GOB stelt subsidies beschikbaar voor verwerving,

¹⁶ Bij gelijkberechtiging wordt niet langer onderscheid wordt gemaakt in terreinbeherende organisaties, rechtspersonen en particulieren bij doorlevering van gronden ten behoeve van de EHS.

functieverandering, kavelruil en inrichting van gronden benodigd om het NNB te realiseren. De bijbehorende subsidievoorwaarden zijn opgenomen in het Investeringsreglement van het GOB.

Addendum bij de Grondnota

De PAS-percelen waar herstelmaatregelen moeten plaatsvinden, liggen vrijwel allemaal binnen het NNB. Daarom golden in eerste instantie de spelregels voor grondverwerving zoals opgenomen in de grondnota (en nader uitgewerkt in het investeringsreglement GOB) ook voor deze percelen. Dit betekende dat in principe alleen initiatiefnemers met subsidie van het GOB de noodzakelijke gronden konden verwerven. In de praktijk bleek echter dat zich in enkele gebieden voor de PAS-verwervingsopgave wel initiatiefnemers aandienden maar dat zij de gronden niet op naam konden of wilden nemen. Daardoor ontstond het risico dat in deze gebieden de uitvoering van de PAS herstelmaatregelen achter zou blijven. Het betreft vooral gronden in de complexe PAS-gebieden. Om de herstelmaatregelen toch tijdig te kunnen realiseren heeft de provincie besloten het mogelijk te maken om zelf de gronden op naam te nemen. Hiertoe was een aantal aanpassingen aan de Grondnota nodig. Deze zijn uitgewerkt in een Addendum bij de grondnota.

PS hebben op 24 juni 2016 ingestemd met het ‘Addendum bij de grondnota Ecologische Hoofdstructuur voor de PAS-herstelmaatregelen in de Natura 2000-gebieden’¹⁷. Hierin zijn de mogelijke wijzen van grondverwerving en instrumenten ter ondersteuning van die grondverwerving in Natura 2000/PAS-gebieden opgenomen. Zoals eerder aangegeven is één van deze mogelijkheden dat de provincie gronden zelf op naam kan nemen. Deze maatregel is vooral van belang voor aankoop van benodigde gronden binnen de complexe PAS-gebieden, omdat grondverwerving door initiatiefnemers daar achterblijft. Voor de overige PAS-gebieden blijft het accent, conform de grondnota, liggen op verwerving door initiatiefnemers (die ook direct eindbeheerder worden). Mocht dit (ook) niet voortvarend genoeg verlopen dan kan de provincie echter ook hier zelf de gronden op naam nemen. Het belangrijkste instrument daartoe is minnelijke verwerving ter voorkoming van onteigening tegen volledige schadeloosstelling. In het uiterste geval, als minnelijke verwerving op basis van volledige schadeloosstelling niet slaagt, kan als instrument het gerechtelijke onteigeningstraject worden ingezet.

Bij de ‘niet-complexe’ PAS-gebieden verloopt de subsidie voor functiewijziging/grondverwerving via het Groen Ontwikkelfonds Brabant. Het Investeringsreglement van het Groen Ontwikkelfonds Brabant is hierop aangepast. Mogelijke opties voor de uitvoering van herstelmaatregelen en/of voor het beschikbaar krijgen van gronden daarvoor zijn:

- Zelfrealisatie (functiewijziging) door de grondeigenaren: de grond blijft van de grondeigenaar en deze voert zelf de herstelmaatregelen daarop uit, of

¹⁷ Provincie Noord-Brabant, Statenvoorstel 29/16,

accepteert dat een andere partij de herstelmaatregelen op zijn grond uitvoert. Voor de financiering van de kosten van de uitvoering van de herstelmaatregelen kunnen grondeigenaren of andere uitvoerders een beroep doen op de subsidieregeling Natuur Noord-Brabant. Bij zelfrealisatie kan via het Groen Ontwikkelfonds Brabant subsidie worden aangevraagd voor de waardedaling van de grond. Dit bedraagt maximaal 85% van de getaxeerde waarde.

- Grondruil: Als de grondeigenaar de herstelmaatregelen niet zelf wil of kan uitvoeren, kan deze zijn grond ruilen:
 - met een andere grondeigenaar/grondeigenaren die de herstelmaatregelen wel wil/willen uitvoeren of laten uitvoeren. Hiervoor kan er onder voorwaarden subsidie worden aangevraagd bij het Groen Ontwikkelfonds Brabant (regeling voor kavelruil). Deze subsidie heeft betrekking op de financiering van kosten die samenhangen met de ruil, zoals kadaster- en notariskosten en proceskosten om te komen tot (grootschalige) ruilingen.
 - met grond van het Groen Ontwikkelfonds Brabant. Het Groen Ontwikkelfonds heeft voor deze optie ruilgrond beschikbaar of kan met het instrument van strategisch aankopen van ruilgrond grond proberen te verwerven om in te zetten als ruilgrond.
- Aankoop grond: Initiatiefnemers, zoals terrein beherende organisaties of particulieren, kunnen grond van een grondeigenaar verwerven om daarop de herstelmaatregelen te realiseren. Hiervoor kunnen ze subsidie aanvragen bij het Groen Ontwikkelfonds. De hoogte van de subsidie bedraagt maximaal 85% van de (getaxeerde) agrarische waarde en 100% van de schadecomponenten (volledige schadeloosstelling, VSS). De initiatiefnemer dient zelf een verplichte bijdrage van 15% bij te dragen (staatssteunregel)¹⁸.
Initiatiefnemers dienen voor deze optie met de grondeigenaar een overeenkomst af te sluiten voor 31 januari 2018.
- Onteigening: Indien er voor 31 januari 2018 geen duidelijkheid is over een voor het PAS benodigd perceel, dan zet de provincie daarvoor de onteigeningsprocedure in.

Bij de 'complexe' PAS-gebieden verloopt de grondverwerving op naam van de provincie via de coördinerende partij in het gebied. Net als bij de 'niet-complexe' PAS-gebieden zijn mogelijke opties:

- Zelfrealisatie door de grondeigenaar dan wel realisatie van herstelmaatregelen door een terrein beherende organisatie namens de grondeigenaar. Bij zelfrealisatie kan via het Groen Ontwikkelfonds Brabant subsidie worden aangevraagd voor de waardedaling van de grond. Dit bedraagt maximaal 85% van de getaxeerde waarde.
- Grondruil.
- Aankoop grond: Minnelijke verwerving van grond door de provincie Noord-Brabant tegen volledige schadeloosstelling.

¹⁸ De verplichte financiële bijdrage van 15 % houdt in dat de eindbeheerder van de verworven grond 15 % dient te betalen van de agrarische waarde. Dit komt voort uit de staatssteunregels (gelijke berechtiging).

- Onteigening: als uiterste middel als minnelijke verwerving op basis van volledige schadeloosstelling niet slaagt.

Figuur 3: Opties voor het beschikbaar krijgen van grond. Bron: Provincie Noord-Brabant Brochure: PAS en Grondbezit 2017

Planologische instrumenten voor PAS-herstelmaatregelen

Voor het kunnen verrichten van herstelmaatregelen is meestal een planologische procedure nodig; om maatregelen te kunnen uitvoeren moeten de gronden de juiste bestemming hebben/krijgen. De gronden die zijn aangemerkt als noodzakelijk voor het PAS moeten bestemd zijn als natuur. Hiervoor is soms een functiewijziging noodzakelijk. Veelal dient de functie van grond dan te worden gewijzigd van landbouw naar natuur.

Voor een bestemmingswijziging kan de gemeente een bestemmingsplan opstellen of de provincie een Provinciaal Inpassingsplan (PIP). Het vaststellen van een PIP is een bevoegdheid van PS.

Over de inzet van de planologische instrumenten voor de PAS-herstelmaatregelen in/nabij Natura 2000-gebieden hebben GS PS op 12 december 2016¹⁹ middels een Statenmededeling geïnformeerd. In deze Statenmededeling wordt aangegeven dat de uitgangspunten zijn dat:

- de inzet van het planologisch instrumentarium samen met de gemeenten wordt bepaald;
- in voorkomende gevallen provinciale Inpassingsplannen (PIP) worden ingezet (zo wordt voor de Westelijke Langstraat een PIP voorbereid voor het gehele Natura 2000-gebied);
- een PIP wordt ingezet alleen voor de percelen die nodig zijn voor de uitvoering van de PAS- herstelmaatregelen binnen de lopende gebiedsprojecten.

¹⁹ Nr. 4124529 Statenmededeling PS: Inzet planologische instrumenten voor de PAS-herstelmaatregel en in/nabij Natura 2000-gebieden.

In dit verband worden 10 gebieden onderscheiden waarbinnen de te ontwikkelen percelen voor de PAS zijn gelegen en grondbehoefte aanwezig is.

Het betreft de 5 'complexe' gebieden: Westelijke Langstraat, Deurnsche Peel & Mariapeel, Grootte Peel, Kempenland-West, Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux en 5 'minder complexe' gebieden: Kampina & Oisterwijkse Vennen, Weerter- en Budelerbergen & Ringselven, Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen, Regte Heide & Riels Laag en Ulvenhoutse Bos.

Binnen deze gebieden lopen verschillende gebiedsprojecten van waterschappen, provincie en terrein beherende organisaties. Met een PIP per gebiedsproject wordt maximaal gebruik gemaakt van de aanwezige expertise en aanwezige onderzoeken. Gevolg is dat er, afhankelijk van gemeentelijke plannen, meerdere Provinciale Inpassingsplannen in procedure kunnen komen voor de gronden waarop de PAS-herstelmaatregelen worden gerealiseerd.

Uitvoering van de herstelmaatregelen

Provincies zijn wettelijk verplicht te zorgen voor een tijdige uitvoering van de herstelmaatregelen (uiterlijk 30 juni 2021). In de praktijk beleggen provincies de uitvoering veelal bij partijen als gemeenten, waterschappen en terreinbeherende natuurorganisaties. Om te waarborgen dat de maatregelen daadwerkelijk worden uitgevoerd heeft de provincie Noord-Brabant per PAS-gebied met de betrokken partijen een 'Overeenkomst uitvoering Natura 2000' gesloten. Bij onvoldoende voortgang kunnen provincies uitvoering afdwingen door toepassing van wettelijk aan hen toegekende bevoegdheden.

Voor ieder PAS-gebied is een gebiedsanalyse²⁰ uitgevoerd waarin is aangegeven welke herstelmaatregelen uit de herstelstrategieën specifiek in het betreffende gebied moeten worden genomen om de natuurkwaliteit in stand te houden. Deze herstelmaatregelen zijn/worden opgenomen in de beheerplannen die in het kader van Natura 2000 voor ieder gebied zijn/worden opgesteld.

De provincie Noord-Brabant heeft voor de volgende zeven PAS gebieden het beheerplan²¹ opgesteld en is in deze gebieden ook verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan (inclusief herstelmaatregelen): Langstraat, Kampina & Oisterwijkse Vennen, Kempenland-West, Het Vlijmens Ven & Moerputten, De Brabantse Wal, Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen en Regte Heide & Riels Laag.

Daarnaast is de provincie verantwoordelijk voor de uitvoering van de (ontwerp)beheerplannen van het Leenderbos, Grootte Heide & de Plateaux, de Deurnsche Peel & Mariapeel, de Grootte Peel, de Strabrechtse Heide & Beuven, de

²⁰ In de gebiedsanalyses is tevens in beeld gebracht hoeveel stikstof er neerslaat in een gebied en hoeveel dat gebied gezien de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000 'nog kan hebben'. Tevens onderbouwen de gebiedsanalyses dat er geen verslechtering van de kwaliteit van habitattypen of leefgebieden van soorten plaatsvindt.

²¹ Beheerplannen Natura 2000-gebieden, provincie Noord-Brabant, april 2017

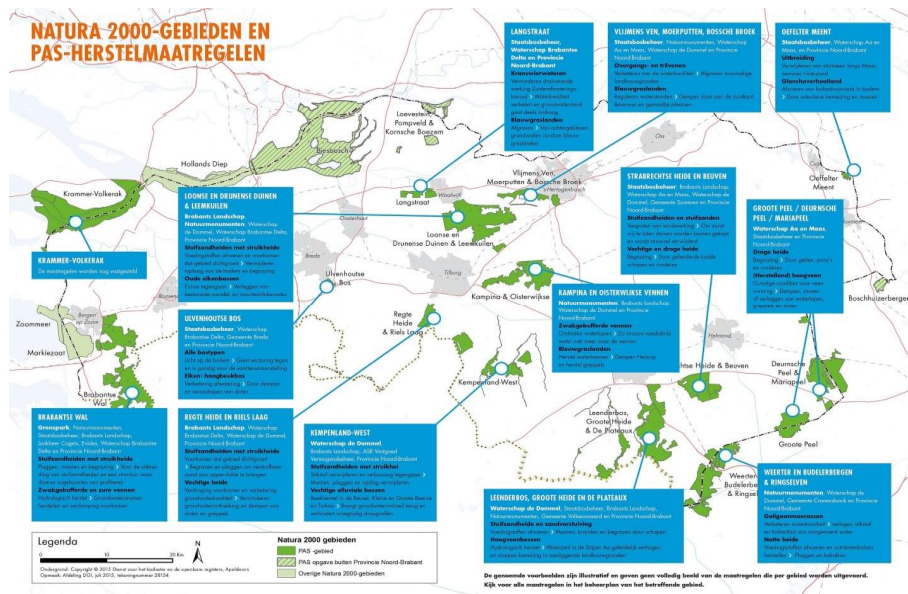
Oeffelter Meent en het Ulvenhoutse Bos, die zijn/worden opgesteld door het ministerie van Economische Zaken.

Tot slot maakt de provincie in samenwerking met de provincie Limburg voor het gebied De Weerter- en Budelerbergen en Ringselven het beheerplan. Ze zijn ook gezamenlijk verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan. Het proces rondom de totstandkoming van het beheerplan loopt momenteel nog.

Voor het gebied Kammer-Volkerak is nog geen beheerplan opgesteld. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt bij het ministerie van Infrastructuur & Milieu evenals de coördinatie van de uitvoering van de herstelmaatregelen.

In figuur 4 is weergegeven welke partijen er per PAS-gebied bijdragen aan de uitvoering van de herstelmaatregelen. Voor elk PAS-gebied heeft de provincie een coördinator benaderd, een partij die het beste weet op welke wijze de herstelmaatregelen moeten worden uitgevoerd. Deze partijen zijn in onderstaande figuur vetgedrukt. De precieze rol van de coördinator verschilt per gebied. In het algemeen coördineert deze de uitvoering van de herstelmaatregelen, oftewel brengt de andere partijen bij elkaar om te bespreken wat de voortgang is van de afgesproken uitvoering en welke zaken men samen wil regelen. Bij de ‘complexe’ PAS-gebieden is de coördinator ook de partij die de inrichting van de door de provincie op naam gezette gronden als opdracht uitzet.

Figuur 4: Partijen betrokken bij de PAS-herstelmaatregelen in de provincie Noord-Brabant

* Bron: <https://www.brabant.nl/Dossiers/Dossiers-op-thema/Natuur-en-Landschap/Natuurbeleid-wet-en-regelgeving/Programmatische-Aanpak-Stikstof/Uitvoering-PAS.aspx>

3.2.3 Ruimte voor economische ontwikkeling

Verdelen depositieruimte

Voor het bepalen van de depositieruimte gaat het PAS uit van een economische groei van 2,5% per jaar in combinatie met het bestaande stikstofbeleid (zogenoemde bovenraming CBS)²². De uitvoering van het bestaande stikstofbeleid leidt tot een daling van stikstofdepositie bij bestaande activiteiten. Tegelijk zorgt de veronderstelde economische groei voor depositieruimte voor nieuwe of uitbreiding van bestaande economische activiteiten. Netto vertoont de depositie in dit scenario een dalende lijn.

Depositieruimte wordt per PAS-gebied op hectareniveau vastgesteld en toegedeeld. Als gevolg van de jaarlijkse herijking van het PAS en de monitoringgegevens van het RIVM kan de depositieruimte tussentijds bijgesteld worden.

Een deel van de depositieruimte is beschikbaar voor autonome groei. Voor het deel van de depositieruimte dat vervolgens overblijft hebben provincies invloed op de verdeling daarvan. Daarbij gaat het om het benoemen van prioritaire projecten, het vergunnen van de ‘vrije ontwikkelingsruimte’ en de registratie van meldingen. Daarnaast zijn provincies verantwoordelijk voor toezicht en handhaving op vergunde activiteiten én niet vergunde activiteiten.

Meldingen

Voor activiteiten die vallen onder de uitzondering van de vergunningplicht (depositie die kleiner of gelijk is dan de grenswaarde van 1 mol/h/j²³) geldt in PAS-gebieden een meldingsplicht. In de Regeling Natuurbescherming zijn de spelregels voor het indienen van een melding vastgelegd.

Meldingen dienen te worden gedaan met gebruikmaking van AERIUS Calculator. Dit instrument zorgt ervoor dat de melding direct bij het juiste bestuursorgaan (veelal GS van de provincie waarin de activiteit in hoofdzaak wordt gerealiseerd) terecht komt. Bij een melding is het bevoegd gezag namelijk gekoppeld aan de locatie van de activiteit. De ontvangen meldingen worden doorgerekend door AERIUS, waarna blijkt of de benodigde depositieruimte er ook daadwerkelijk is voor de ingediende meldingen. De initiatiefnemer ontvangt na deze doorrekening een bericht, waarin de ontvangst van de melding (inclusief kenmerk) wordt bevestigd, met de melding dat de activiteit geregistreerd is of dat dit niet mogelijk is omdat de reservering voor meldingen in het betreffende gebied (bijna) is uitgeput.

Sinds de inwerkingtreding van het PAS is het instrument AERIUS volop gebruikt om berekeningen uit te voeren en meldingen te doen. Dit heeft ertoe geleid dat in enkele gebieden de reservering voor de meldingen in korte tijd vrijwel was uitgeput (95 procent). Voor deze gebieden is de grenswaarde verlaagd van 1 mol naar 0,05 mol per hectare per jaar.

²² PAS Bureau: <http://pas.natura2000.nl/pages/ruimte-voor-economische-groei.aspx>

²³ Als het projecteffect van een (wijziging van) een activiteit <0,05 mol/ha/j is, dan hoeft deze activiteit niet gemeld te worden.

Daarmee is het wettelijk niet meer mogelijk meldingen te doen voor deze gebieden. Voor de provincie Noord-Brabant is de grenswaarde verlaagd in de volgende gebieden:

PAS-gebied	Verlaagd naar 0,05 mol	Verhoogd naar 1,0 mol	Verlaagd naar 0,05 mol
Ulvenhoutse bos			25 mei 2016
Kampina & Oisterwijkse Vennen			8 september 2016
Deurnsche Peel & Mariapeel	27 juli 2015	15 december 2015	29 september 2016
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen			25 december 2016
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	21 juli 2015	15 december 2015	17 maart 2017
Brabantse Wal	20 november 2015	15 december 2015	17 maart 2017
Kammer-Volkerak			17 maart 2017
Kempenland-West			17 maart 2017
Weerter- en Budelerbergen & Ringselven			17 maart 2017
Groote Peel			17 maart 2017
Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux			1 september 2017

Bron: PAS-Bureau, status grenswaarde per 1 september 2017

Vergunningen

Aanvragen voor vergunningen worden gericht aan degene die het bevoegd gezag is. Veelal zijn GS het bevoegd gezag. Indien zij instemmen met een aanvraag voor een vergunning, dan nemen ze een toestemmingsbesluit. Als de aanvraag wordt aangehaakt bij een omgevingsvergunning dan zijn B&W van een gemeente het bevoegd gezag en dienen zij GS te vragen om een verklaring van geen bedenkingen.

Ook voor vergunningaanvragen en -verlening wordt gebruik gemaakt van het rekeninstrument AERIUS. AERIUS Calculator wordt door het bevoegd gezag gebruikt om het effect van door een project veroorzaakte stikstofdepositie op een voor stikstof gevoelig habitat in een Natura 2000-gebied te berekenen en mede op basis daarvan de omvang van de toe te delen ontwikkelingsruimte vast te stellen.

In AERIUS Register is de beschikbare ontwikkelingsruimte bij aanvang van het PAS opgenomen. Sindsdien wordt in AERIUS Register de beschikbare ontwikkelingsruimte steeds geactualiseerd door opname van gegevens die betrekking hebben op de afschrijving, bijschrijving en reservering van ontwikkelingsruimte en op meldingen. Registratie van deze gegevens dient te geschieden door het bevoegd gezag op het moment dat een toestemmingsbesluit is genomen, gewijzigd of ingetrokken of nadat ontwikkelingsruimte is gereserveerd, gewijzigd of vervallen. AERIUS Register wordt beheerd onder verantwoordelijkheid van de minister van Economische Zaken.

Aanvragen voor vergunningen, verzoeken om verklaringen van geen bedenkingen en meldingen komen voor de provincie Noord-Brabant binnen bij de Omgevingsdienst Brabant Noord (ODBN). Vervolgens beoordeelt ODBN deze en verleent op basis van de Wnb al dan niet vergunningen namens de provincie.

Specifieke beleidsregels vrije ontwikkelingsruimte

GS van de provincie Noord-Brabant hebben voor de toedeling van de vrije ontwikkelingsruimte, naast de interprovinciale beleidsregels, een specifieke beleidsregel opgesteld: de beleidsregel Natuurbescherming.²⁴

Ten opzichte van de interprovinciale beleidsregel heeft de provincie Noord-Brabant de volgende beleidsregels toegevoegd:

- a. per periode van een jaar wordt een maximaal deel van de totale ontwikkelingsruimte toebedeeld;
- b. indien de stikstofdepositie betrekking heeft op zeer kwetsbare habitattypen die overbelast zijn, wordt maximaal 0,05 mol stikstof/ha/jaar aan ontwikkelingsruimte toebedeeld;
- c. bij de behandeling van aanvragen wordt voorrang verleend aan aanvragen, die betrekking hebben op projecten waarvoor GS al ingestemd hebben met een verzoek om saldering op grond van de Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant. Deze beleidsregel was tot 1 januari 2016 geldig en daarna niet meer van toepassing.

ad a. Jaarlijks beschikbare ontwikkelingsruimte

GS willen de toedeling van beschikbare ontwikkelingsruimte voor een Natura 2000-gebied gelijk verspreiden over de eerste programmaperiode. Als in de beginperiode van de PAS zeer veel aanvragen binnenkomen, is de ontwikkelingsruimte snel op. Bedrijven die later ontwikkelen kunnen dan niet meer een aanvraag indienen en moeten wachten tot de volgende programmaperiode. Om dit te voorkomen wordt per periode van één jaar maximaal 16% van de beschikbare ontwikkelingsruimte per Natura 2000-gebied toebedeeld aan projecten of andere handelingen.

De regeling is per 25 februari 2016 verruimd voor een aantal activiteiten. In de volgende gevallen kan er hierdoor extra ontwikkelingsruimte worden verstrekt boven de al uitgegeven 16%:

1. Veehouderijen die op het moment van indienen van de volledige en ontvankelijke aanvraag voor een toestemmingsbesluit als geheel gemiddeld voldoen aan de vereisten als opgenomen in bijlage 2 behorende bij de Verordening natuurbescherming Noord-Brabant;
2. een project of andere handeling, gericht op het gebruik, uitvoeren, oprichten, hebben, instandhouden, onderhouden, wijzigen of verwijderen van de weg;

²⁴ Voor 1 januari 2017 waren de beleidsregels over de vrije ontwikkelingsruimte, vastgelegd in de beleidsregel Brabantse Ontwikkelingsruimte PAS segment 2.

3. overige inrichtingen, waarbinnen extra maatregelen zijn genomen om de uitstoot van stikstofverbindingen te reduceren.
4. aanvragen voor een toestemmingsbesluit met betrekking tot een project of andere handeling waarvoor GS al ingestemd hebben met een verzoek om saldering op grond van de (gewijzigde) Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant. ;

ad b. beperkte ontwikkelruimte bij zeer kwetsbare habitattypen

De Natura 2000-gebieden in Noord-Brabant zijn zeer gevoelig voor stikstof en fors overbelast. Het ambitieniveau van het PAS ligt voor de eerste zes jaar bij het voorkómen van verdere verslechtering. Voor veel Natura 2000-gebieden is echter in de gebiedsanalyses een verbeterdoelstelling vastgelegd. Er is dus nog een lange weg te gaan om de belasting tot een aanvaardbaar niveau terug te dringen.

Voor een aantal Natura 2000-gebieden is het van belang om stikstof versneld terug te dringen, aangezien hier zeer stikstofgevoelige habitattypen ($KDW \leq 500$) voorkomen die overbelast zijn ($> 300\%$). Het betreft Natura 2000-gebieden waarin de volgende habitattypen zijn aangewezen:

- a. H7110A - actieve hoogvenen (hoogveenlandschap);
- b. H7120ah/ZGH7120ah - herstellende hoogvenen (actief hoogveen); of
- c. H3110 - zeer zwakgebufferde vennen.

Rondom deze Natura 2000-gebieden is de ontwikkelingsruimte voor initiatieven beperkt.

ad c. Projecten waarvoor al een salderingsbesluit is afgegeven

De provincie heeft in 2010 de Verordening stikstof en Natura 2000 vastgesteld. Bedrijven konden toen bij uitbreidingen, die leiden tot een toename van de uitstoot van ammoniak, een verzoek doen tot een saldering via de depositiebank. Bij voldoende saldo werd de saldering uitgevoerd en ontving de aanvrager een salderingsbesluit. Vervolgens kon op basis van dit salderingsbesluit een Nbwet-vergunning worden verleend.

Als gevolg van een uitspraak van de Raad van State (13 november 2013)²⁵, werden aanvullende eisen aan de depositiebank gesteld. Hierdoor werd het voor de provincie niet langer mogelijk om salderingsbesluiten via de depositiebank af te geven. Omdat bij besluit van 17 december 2013 het saldo van de depositiebank op 0 werd gezet, werden daarnaast lopende aanvragen voor salderingsverzoeken geweigerd.

Een groot aantal veehouders had destijds in het kader van de Verordening stikstof al een salderingsbesluit ontvangen, maar beschikte nog niet over een (onherroepelijke) Nbwet-vergunning. Vóór de uitspraak van de Raad van State was dit nog slechts een

²⁵ Uitspraak 201303243/1/R2 en 201303324/1/R2 en 201303514/1/R2 en 201303816/1/R2.

formaliteit. Veehouders konden er in redelijkheid van uitgaan dat een Nbwet-vergunning zou worden verleend. Na de uitspraak van de Raad van State gold deze situatie niet meer; een Nbwet-vergunning kon niet langer worden gebaseerd op een salderingsbesluit. De provincie heeft een oplossing gevonden voor deze situatie door het opnemen van een specifieke regel hierover in de beleidsregel Natuurbescherming.

3.3 Rol Provinciale Staten

PS stellen de kaders vast zoals deze zijn opgenomen in onder meer de Verordening ruimte, de Verordening natuurbescherming, de grondnota Ecologische Hoofdstructuur, het addendum bij de grondnota en provinciale inpassingsplannen. Ze controleren GS op de uitvoering daarvan en sturen indien nodig bij. Voor hun controlerende rol ontvangen PS van GS informatie over het PAS. Zo zijn PS bijvoorbeeld via statenmededelingen geïnformeerd over de inwerkingtreding van het PAS en de herzieningen van het PAS, de Verordening natuurbescherming, de evaluatie van de beleidsregel PAS segment 2 (nu: Beleidsregel natuurbescherming). Tevens krijgen PS informatie over het PAS via de begroting en jaarstukken.

4 Monitoring

In dit hoofdstuk gaan we in op hoe de monitoring rondom het PAS en het PAS beleid van de provincie Noord-Brabant georganiseerd zijn.

4.1 Monitoring van het PAS

Gedurende de zesjarige periodes van het PAS vindt monitoring en rapportage daarover plaats. Aan de hand van monitoring wordt gevolgd of de stikstofdepositie en de kwaliteit van de voor stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten zich ontwikkelen overeenkomstig aannames die ten grondslag liggen aan het PAS en of de uitvoering verloopt zoals verwacht. De monitoringsrapportages kunnen aanleiding geven voor bijsturing van onderdelen van het PAS en/of van de monitoring zelf.

Met betrekking tot de aanpak van de monitoring hebben het Rijk, de provincies, het PAS-bureau en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) het *'Monitoringsplan bij het programma PAS 2015-2021'* opgesteld. In dit plan staan de te monitoren/verzamenen gegevens, de rapportagevormen en de daarbij behorende organisatorische aspecten.²⁶ Het PAS-bureau en het RIVM stellen de rapportages samen.²⁷ Dit doen ze met behulp van informatie afkomstig van de provincies en van het programma AERIUS.

Er zijn afzonderlijke monitoringsrapportages voor de volgende thema's:

- Stikstof (RIVM): informatie over de depositieruimte, ontwikkelingsruimte, en de uitvoering en het effect van de generieke brongerichte maatregelen.
- Natuur (PAS-bureau): informatie over de uitvoering en het effect van de herstelmaatregelen en over de ontwikkeling van stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten.

De rapportages over deze thema's worden jaarlijks zowel per PAS-gebied als voor alle PAS-gebieden tezamen (landelijk) opgesteld. Daarnaast stelt het PAS-bureau jaarlijks integrale landelijke rapportages op waarin beide thema's aan de orde komen. Alle monitoringsrapportages zijn te vinden op de website van BIJ12 en het RIVM.²⁸

In het derde jaar van de PAS-periode (2018) zal het PAS-bureau twee tussentijdse evaluaties uitvoeren. Eén ervan zal gericht zijn op de twee thema's en de andere op het PAS programma als geheel.

²⁶ Monitoringsplan bij het programma aanpak stikstof 2015-2021, p. 7.

²⁷ Zie voor uitgebreide informatie over deze twee partijen bijlage 3.

²⁸ https://www.bij12.nl/onderwerpen/programma-aanpak-stikstof/monitoring-pas/5224-2/gebiedsrapportages_1_39/ & http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Algemeen_Actueel/Nieuwsberichten/2017/Eerste_PAS_monitoringsrapportage_stikstof.

De bevindingen van de tussentijdse evaluaties kunnen aanleiding zijn om bijvoorbeeld bron- en herstelmaatregelen te vervangen of toe te voegen of de beschikbare hoeveelheid en verdeling van de depositieruimte aan te passen.²⁹

In het zesde jaar van de PAS-periode (2021) zal het PAS-bureau een eindevaluatie uitvoeren van zowel de gebiedsanalyses als het PAS. Hiermee worden de uitgangspunten voor de volgende PAS-periode geijkt. Dat betekent een doorontwikkeling van de herstelstrategieën en evaluatie en actualisatie van de gebiedsanalyses. Daarmee kunnen de herstelmaatregelen en eventueel aanvullende bronmaatregelen voor het volgende tijdvak van het programma worden vastgelegd.³⁰

In de volgende deelparagrafen zullen we voor de bronmaatregelen, de herstelmaatregelen en de ruimte voor economische ontwikkeling kort uiteenzetten hoe de monitoring is geregeld. Hierbij besteden we ook aandacht aan eventueel aanvullende monitoringsmaatregelen die de provincie Brabant heeft genomen.

4.1.1 Brongerichte maatregelen

De uitvoering en het effect van de bronmaatregelen zijn onderdeel van de jaarlijkse monitoringsrapportages stikstof.³¹

In de Verordening natuurbescherming staat dat GS jaarlijks verslag doet aan de convenantpartners over de stikstofverbindingen op de atmosfeer van de habitats. Bij deze verslaggeving dient er volgens de verordening in ieder geval aandacht te worden besteed aan de volgende elementen:

- de volumeontwikkeling in de veehouderij;
- de mate van toepassing van emissiearme stalsystemen;
- de mate waarin de beleidsdoelstelling met betrekking tot de depositieafname bereikt wordt.

GS en de convenantpartners houden over dit verslag jaarlijks een bestuurlijk overleg. Indien uit het verslag blijkt dat de depositieafname achterblijft bij de beoogde daling, worden er aanvullende maatregelen overwogen.³²

Verder heeft Arcadis in opdracht van de provincie Noord-Brabant een evaluatie uitgevoerd naar de ammoniakemissies in de periode juli 2010 tot juli 2016.

Concreet richtte de evaluatie zich op de volgende onderdelen:

- het in beeld brengen van de mogelijkheden voor de afname van emissies uit stallen van veehouderijen in Noord-Brabant;
- globaal in beeld brengen welke effecten daarmee bereikt kunnen worden;

²⁹ Ministerie van Economische Zaken & Ministerie van Infrastructuur (2015) Deel II: Passende beoordeling over het Programma Aanpak Stikstof, p. 26.

³⁰ Ministerie van Economische Zaken & Ministerie van Infrastructuur (2015) Deel II: Passende beoordeling over het Programma Aanpak Stikstof, p. 27.

³¹ RIVM (2017) PAS Monitoringsrapportage stikstof: stand van zaken eerste inwerkingtreding PAS en eerste monitoringsronde 2015

³² Provincie Noord-Brabant, Statenvoorstel 40/10.

- een relatie leggen tussen de mogelijke afname van de ammoniakemissie uit stallen van veehouderijen en de eisen uit de Verordening stikstof (nu: Verordening natuurbescherming) en de landelijke eisen voor de maximale emissie van ammoniak per dierplaats uit het Besluit emissiearme huisvesting.³³

4.1.2 Herstelmaatregelen

De uitvoering en het effect van de herstelmaatregelen zijn onderdeel van de jaarlijkse PAS gebiedsrapportages, welke door BIJ12/het PAS-bureau worden opgesteld op basis van informatie die de provincie aanlevert. In deze rapportages wordt ook ingegaan op de ontwikkeling van stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten.

4.1.3 Ruimte voor economische ontwikkeling

De monitoringsrapportages stikstof, richten zich naast de bronmaatregelen, ook op de ruimte voor economische ontwikkeling. Er wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van de stikstofemissie en depositie, en aan de depositie- en ontwikkelingsruimte.

De provincie Noord-Brabant vat jaarlijks de stand van zaken met betrekking tot de depositieruimte en de analyse hiervan samen in een situatiefoto. GS hebben een situatiefoto aan PS toegestuurd. In het bijbehorende informerende stuk zijn PS erop geattendeerd dat de situatiefoto's op de website van de provincie Noord-Brabant worden geplaatst.³⁴

Verder heeft Arcadis in opdracht van de provincie Noord-Brabant de uitgifte van PAS-ontwikkelingsruimte in de periode 1 juli 2015 - 1 juli 2016 geanalyseerd. De resultaten van dit onderzoek zijn aan PS toegestuurd.³⁵ Er zal ook een evaluatie plaatsvinden over uitgifte van de PAS-ontwikkelingsruimte in de periode 1 juli 2016 - 1 juli 2017.

Op 7 juli 2017 hebben PS de motie '*Met en is weten-2*' aangenomen. Hierin verzoeken PS GS:

- de huidige inspanning inclusief kosten van stikstofmetingen in Brabant in kaart te brengen;
- de meerjarige resultaten van stikstofdepositiemetingen te delen met PS;
- met een voorstel te komen hoe de stikstofdepositie waar nodig beter gemeten kan worden en waar dit extra financiële middelen kost;
- dit voorstel via een begrotingswijziging voor te leggen aan PS.³⁶

³³ Arcadis (2016) Reductie van emissies uit stallen van veehouderijen.

³⁴ Nr. 4020731 Statenmededeling PS: Statenmededeling stand van zaken uitgifte PAS-ontwikkelingsruimte.

³⁵ Nr. 4097232 Statenmededeling PS: Analyse uitgifte ontwikkelingsruimte in relatie tot de beleidsregel PAS.

³⁶ Provincie Noord-Brabant, Motie '*Met en is weten-2*' behorend bij Statenvoorstel 41/17.

5 Financiële middelen

In dit hoofdstuk geven we inzicht in de financiële middelen die beschikbaar gesteld zijn voor het PAS alsmede in de verwachte uitgave van deze middelen.

5.1 Beschikbare financiële middelen PAS (en Natura 2000)

Met de decentralisatie van het natuurbeleid van het Rijk naar provincies in 2013 zijn provincies verantwoordelijk geworden voor de realisatie/ontwikkeling en beheren van het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) en de Natura 2000-gebieden. Hiertoe hebben Rijk en provincies een Bestuursakkoord natuur opgesteld. In dit Bestuursakkoord natuur is afgesproken dat het Rijk voor de realisatie en het beheer van het Natuurnetwerk Nederland € 105 miljoen per jaar en ruilgrond beschikbaar stelt en dat de provincies samen hieraan ook jaarlijks € 65 miljoen bijdragen. Voor de provincie Noord-Brabant gaat het om een bedrag van € 9,5 miljoen.³⁷

In de toelichting op het Bestuursakkoord natuur hebben de provincies uitgesproken dat de afgesproken opgave met betrekking tot het Natuurnetwerk Nederland niet volledig gerealiseerd kan worden met de afgesproken middelen. Om hieraan toch te kunnen voldoen werd in 2012 in het regeerakkoord- Rutte II 'Bruggen slaan' afgesproken dat er per 1 januari 2014 € 200 miljoen per jaar extra rijksgeld beschikbaar zou komen voor natuur. De invulling hiervan staat in het Natuurpact.³⁸

Tabel 2: Middelen beschikbaar voor natuurbeleid per jaar (afspraken op Rijksniveau)

Middelen beschikbaar voor Natuurbeleid per jaar (afspraken op Rijksniveau)	
Vastgelegd in	Financiële middelen
Bestuursakkoord Natuur	€ 170 mln: - € 105 mln. (bijdrage Rijk) - € 65 mln. (bijdrage provincies)
Regeerakkoord Rutte-II	€ 200 mln.
Totaal per jaar	€ 370 mln.

Van de € 370 miljoen per jaar is er ongeveer € 68 miljoen per jaar beschikbaar voor de provincies voor het PAS en Natura 2000. Dit bedrag is vastgesteld aan de hand van adviezen van de Externe Commissie Ontwikkelopgave Natuur onder leiding van de heer Jansen. In opdracht van het Interprovinciaal Overleg (IPO) heeft deze commissie Jansen een advies uitgebracht over de verdeling van de ontwikkelopgave over de provincies en de daarvoor beschikbare middelen.

³⁷ Commissie Jansen-2 (2013), Provincies, Natuurlijk doen....

³⁸ Planbureau voor Leefomgeving (2017) Het provinciaal natuurbeleid ingekaderd, p. 45-46.

Uit het vervolgdvies de commissie (Provincies, Natuurlijk...Doen! juni 2013, commissie Jansen-II) blijkt dat er naast de € 370 miljoen, 6 jaar een bedrag van € 5 miljoen van het ministerie van Infrastructuur & Milieu en € 5 miljoen EU-cofinanciering extra beschikbaar is voor de PAS/Natura 2000 opgave voor de provincies. Daarmee komt het totaal bedrag dat per jaar beschikbaar is voor PAS herstelmaatregelen ongeveer op € 78 miljoen. Dit bedrag is verdeeld over de 12 provincies en wordt gestort via het Provinciefonds.³⁹

De provincie Noord-Brabant ontvangt vanaf 2012 een bedrag van € 12,60 miljoen per jaar voor de Natura 2000/PAS-gebieden afkomstig uit de middelen die beschikbaar zijn gesteld via de Rijksafspraken Natuurbeleid. Daarnaast ontvangt de provincie Noord-Brabant in de periode 1 juli 2015 - 1 juli 2021 een bedrag van € 0,74 miljoen per jaar uit de extra ter beschikking gestelde middelen (ministerie van Infrastructuur en Milieu en EU cofinanciering).

Tabel 3: Middelen beschikbaar PAS en Natura 2000 per jaar provincie Noord-Brabant

Afkomst	Financiële middelen voor PAS en Natura 2000 per jaar
Rijksafspraken Natuurbeleid (Vanaf 2012)	€ 12,60 mln.
Ministerie van I&M/Europese cofinanciering (Vanaf 2015)	€ 0,74 mln.
Totaal per jaar	circa. € 13,34 mln.

5.2 Besteding financiële middelen PAS (en Natura 2000)

De provincie Noord-Brabant verwacht op basis van de huidige inzichten en aannames in totaal ongeveer € 190 miljoen tot 2027 (twee PAS-periodes) uit te geven, voor het merendeel aan de Natura 2000 en PAS-herstelmaatregelen, en verder aan zaken als:

- opstellen/actualiseren van Natura 2000 beheerplannen en gebiedsanalyses;
- benodigde onderzoeken bij de herstelmaatregelen;
- uitvoering van het PAS en de Verordening natuurbescherming;
- afdracht aan BIJ12 (voor onder andere het PAS-bureau).

De middelen voor het PAS-gebied Weerter- en Budelerbergen & Ringselven zijn ondergebracht bij de provincie Limburg. De middelen voor de PAS-maatregelen Deurnsche Peel & Mariapeel en Groote Peel zijn ondergebracht bij de provincie Noord-Brabant. Zoals vermeld zijn bij deze gebieden beide provincies verantwoordelijk voor de uitvoering van de herstelmaatregelen op hun grondgebied. In dit kader zal nadere verdeling c.q. verrekening van middelen tussen beide provincies plaatsvinden.

³⁹ De verdeling over de provincies van het PAS-bedrag is gebaseerd op de opgave van de verwachte kosten die de provincie hebben gedaan. De provincies hebben deze verwachte kosten geschat aan de hand van de gebiedsanalyses.

Bijlage 1 Overzicht afkortingen en begrippen

Afkortingen

HvJ-EU	Hof van Justitie van de Europese Unie
KDW	Kritische depositiewaarde
Mol/ha/jaar	Mol/hectare/jaar
Nb-wet	Natuurbeschermingswet 1998
ODBN	Omgevingsdienst Brabant Noord
PAS	Programma Aanpak Stikstof
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RvS	Raad van State
Wnb	Wet natuurbescherming 2017

Begrippen

Aanwijzingsbesluit	Middels een aanwijzingsbesluit wijst de staatssecretaris van Economische Zaken een gebied aan dat bij de Europese Commissie is aangemeld als een Natura 2000-gebied. In dit aanwijzingsbesluit staat de begrenzing van het gebied en de (instandhoudings)doelstellingen die nagestreefd worden voor dat gebied. Gevolg van de aanwijzing is dat de rechtsgevolgen van de Wnb van toepassing worden op het gebied, zoals de vergunningplicht.
Beheerplan	Het beheerplan werkt de instandhoudingsdoelstellingen uit het aanwijzingsbesluit voor het Natura 2000-gebied in omvang, ruimte en tijd verder uit.
Bronmaatregelen	Maatregelen die worden genomen om de uitstoot van stikstofverbindingen terug te dringen.
Gebiedsanalyse	Een gebiedsanalyse beschrijft voor een gebied welke beschermde habitattypen er voorkomen, wat de huidige staat van de natuur is inclusief de knelpunten, in hoeverre stikstof de komende jaren een belasting zal vormen, de keuze van de herstelmaatregelen en een ecologisch oordeel over het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.
Habitatype	Een habitatype is in feite een levensgemeenschap van bij elkaar horende soorten planten, dieren, schimmels etc. Met de instandhouding van een habitatype wordt ook deze levensgemeenschap - en dus de daarbij behorende biodiversiteit - in stand gehouden. Elk habitatype kent een Kritische Depositiewaarde (KDW). De KDW van een habitatype geeft aan hoeveel stikstof dit type kan verdragen. Als de KDW langdurig wordt overschreden, leidt dit tot een verlies aan soorten.
Herstelmaatregelen	Maatregelen om de natuur weerbaarder te maken tegen de emissies van stikstof.

Natura 2000-gebieden	Natura 2000 is een netwerk van beschermde natuurgebieden in de Europese Unie. Een gebied wordt door Nederland bij de Europese Commissie aangemeld als er unieke en/of kwetsbare natuur voorkomt. Europese regelgeving vereisen dat in deze gebieden (verdere) achteruitgang van habitats wordt voorkomen en dat de natuurdoelen worden behaald.
PAS-gebieden	De Natura 2000-gebieden waarbinnen ten minste één stikstofgevoelig beschermd habitatype en/of leefgebied voor beschermde soorten voorkomt dat te maken heeft met overbelasting door stikstofverbindingen.
Depositieruimte	De totale hoeveelheid stikstofdepositie die beschikbaar is voor de groei van bestaande activiteiten en nieuwe economische ontwikkelingen.
Ontwikkelingsruimte	Een deel van de depositieruimte gereserveerd voor economische activiteiten die een vergunning nodig hebben.

Bijlage 2 Rol PAS-bureau en het RIVM

Het PAS-bureau is een onderdeel van BIJ12. BIJ12 is een uitvoeringsorganisatie voor provincies. Het PAS-bureau werkt in opdracht van de staatssecretaris van Economische Zaken, de minister van Infrastructuur & Milieu, de minister van Defensie en de twaalf provincies.⁴⁰ Het PAS-bureau coördineert de uitvoering van de monitoring en het PAS-bureau stelt de monitoringsrapportages op over het thema natuur.⁴¹ Hierdoor maakt het PAS-bureau de uitvoering en de effecten van de herstelmaatregelen inzichtelijk. Daarnaast houdt het PAS-bureau zich bezig met de ondersteuning van de betrokken bestuursorganen bij de uitvoering van het PAS (signalering en advisering) en het PAS-bureau vervult de helpdeskfunctie van de rekentool AERIUS.

Het RIVM heeft ook een rol bij de monitoring van het PAS.⁴² Zo beheert het RIVM AERIUS in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, levert het ondersteuning op het gebied van de stikstofmonitoring en is in opdracht van het PAS-bureau verantwoordelijk voor het leveren van de jaarlijkse monitoringsrapportages stikstof.

⁴⁰ De opdrachtgevers hebben zitting *Regiegroep Natura 2000 en PAS*, die minstens twee keer per jaar bijeenkomt. De provincies zorgen van te voren voor een onderling afgestemde inbreng in de regiegroep over de aansturing van het bureau.

⁴¹ Bevoegde gezagen voor het beheer van de PAS-gebieden (Rijk en provincies) zijn verantwoordelijk voor het inwinnen van en het beschikbaar stellen van natuurinformatie en zijn eigenaar van die informatie.